

พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑

ในการออกพระเมรุ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ

เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

พิชญา สุ่มจินดา

สาขาวิชาศิลปะไทย ภาควิชาศิลปะไทย

คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สิ้นพระชนม์ในวันพุธที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระศพถวายพระเกียรติยศสูงสุดตามโบราณราชประเพณี โดยประดิษฐานพระศพบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและพระราชทานพระโกศทองใหญ่ตามพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าฟ้า สำหรับพระโกศทองใหญ่ที่พระราชทานในครั้งนี้เป็นพระโกศทองใหญ่องค์ใหม่ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น และนับเป็นพระโกศทองใหญ่องค์ที่ ๓ ของกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย กล่าวคือ

องค์ที่ ๑ ได้แก่ พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑

◀ พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ บนพระยานมาศสามลำคานในการออกพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๑ เพื่อใช้ทรงพระบรมศพของพระองค์เองเมื่อสวรรคต (ทิพากรวงศ์ฯ ๒๕๓๙, ๒๐๒) และได้ใช้ทรงพระบรมศพพระมหากษัตริย์ รวมทั้งพระบรมศพหรือพระศพในพระบรมราชวงศ์สืบต่อมาทุกรัชกาล (ตำนานพระโกศ ๒๕๓๙, ๓-๕)

องค์ที่ ๒ ได้แก่ พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๕ หรือบางครั้งเรียกกันว่า พระโกศทองรองทรง ในหนังสือตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ (พระนามเดิม หม่อมเจ้าจรรยาธวัช มาลากุล) ทรงสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๓ สำหรับใช้แทนพระโกศทองน้อยเวลาที่จะต้องหุ้มทองคำ เพื่อไม่ให้ต้องหุ้มเข้าและรื้อออกบ่อยๆ นับศักดิ์เสมอพระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ (ตำนานพระ

โกศฯ ๒๕๓๙, ๑) อย่างไรก็ดี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงวิจารณ์เรื่องการเรียกชื่อพระโกศองค์นี้และวัตถุประสงค์ของการสร้างต่างออกไปว่า

“โกศรองทรง ไม่ควรจะเรียกทีเดียว ควรจะเรียกว่าทองใหญ่เหมือนกันทั้ง ๒ ใบ เพราะที่จริงศักดิ์เสมอกัน ถ้าเรียกว่ารองทรงใบ ๑ ชวนให้ศักดิ์พระศพซึ่งใช้โกศรองทรงต่ำไป เช่นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ เป็นต้น โกศอื่นเช่นโกศทองน้อยก็ทำเพิ่มขึ้นอีกใบ ๑ เหมือนอย่างพระโกศรองทรง ก็ยังเรียกว่า ทองน้อยเหมือนกันทั้ง ๒ ใบ หลักที่จริงนั้นพระโกศรองทรงก็ทำขึ้นสำหรับจะใช้อย่างพระโกศทองใหญ่นั้นเอง คือในเวลาเมื่อแห่พระศพเจ้านายทรงศักดิ์สูง ๒ พระศพ ๒ พระองค์พร้อมกัน เช่น เมื่องานพระศพสมเด็จพระบรมราชาธิบดีฯ กับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์เป็นตัวอย่าง” (สารานุกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๒ ๒๕๐๕, ๘๒)

องค์ที่ ๓ ได้แก่ พระโกศทองใหญ่ที่สร้างขึ้นในรัชกาลปัจจุบัน ใช้ในการพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นพระองค์แรก ผู้เข้าไปถวายสักการะพระศพบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทย่อมมีโอกาสได้พบเห็นพระโกศองค์นี้ประดิษฐานบนพระแท่นสุวรรณเบญจดลภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตรที่มุขด้านตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แวดล้อมด้วยเครื่องสูงหักทองขวางประกอบพระอิสริยยศดังได้กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ดี เมื่อวันที่เสาร์ที่ ๑๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่ผ่านมา พลศกนิกรผู้ได้ชมพระราชพิธีพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อย่างไรก็ดี รวมทั้งผู้ติดตามรับชมการถ่ายทอดสดของโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย ก็คงมีโอกาสดูเห็นพระโกศทองใหญ่อีกองค์หนึ่งซึ่งเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญมาประกอบที่เทียบพระยานมาศสามลำคาน แต่น้อยคนนักที่จะทราบว่า พระโกศทองใหญ่ที่เชิญขึ้นประดิษฐานบนพระยานมาศสามลำคานและพระมหาพิชัยราชรถใน

การออกพระเมรุครั้งนี้ มิใช่พระโกศทองใหญ่ซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลปัจจุบันอันประดิษฐานในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทอยู่ก่อนหน้านั้น แต่คือ พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ (ต่อไปนี้จะเรียกว่า พระโกศทองใหญ่) ซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ด้วยในหมายกำหนดการพระราชพิธีรวมทั้งพิธีกรซึ่งทำหน้าที่บรรยายพระราชพิธีผ่านการถ่ายทอดสดก็ออกนามแต่เพียงว่าพระโกศทองใหญ่นั้น พระโกศทองใหญ่องค์นี้นอกจากจะเป็นพระโกศที่ประกอบไปด้วยความประณีตวิจิตรในเชิงช่างสมกับเป็นฝีมือช่างรัชกาลที่ ๑ ดังที่เราท่านได้ประจักษ์แก่สายตาแล้ว ยังมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชผู้ทรงสร้างพระโกศองค์นี้และพระบรมราชวงศ์ในชั้นปฐมวงศ์อย่างน่าสนใจยิ่งอีกด้วย

ทรวดทรงองค์พระโกศทองใหญ่

พระโกศทองใหญ่เป็นพระโกศแปดเหลี่ยมยอดทรงมงกุฎ ทำจากไม้หุ้มทองคำประดับอัญมณีประเภทพลอยอ่อนสีแดง สีเขียว และสีขาว มีรองชั้บรวมทั้งกระจกลีขาว ตลอดทั้งองค์ เครื่องประดับพระโกศเป็นเงินนวลประดับแก้วเจียรไน มีองค์ประกอบหลัก ๓ ส่วนด้วยกัน คือ ฐานพระโกศ องค์พระโกศ และฝาพระโกศ

ฐานพระโกศ เป็นฐานสิงห์แปดเหลี่ยมรับกับทรงของพระโกศ หน้ากระดานล่างของฐานดูคล้ายเขาเป็นลายก้านแย่งใบเทศติดกระจัง ๒ ชั้น ชั้นนอกเป็นกระจังตาอ้อยประดับพลอยขาว ชั้นในเป็นกระจังเจิมประดับกระจกลีขาว (ต่อไปจะเรียกรวมกันว่า กระจัง ๒ ชั้น) เนื้อหน้ากระดานเป็นขาลิงห์ประดับพลอยทั้ง ๓ สี เนื้อหลังสิงห์ติดกระจัง ๒ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นท้องไม้หุ้มทองคำจำหลักลายบัวเกสร ระหว่างท้องไม้เป็นลายบัวคว่ำบัวหงายประกบกันเป็นบัวลูกแก้วอกไก่หุ้มทองคำดูคล้ายกระจังใบเทศประดับพลอยติดกระจัง ๒ ชั้นไว้เช่นกัน ปลายปากฐานพระโกศเรียกกันว่า “จงกลพระ

โกศ” จำหลักลายกลีบบัวหงายซ้อนกัน ๔ ชั้น ประดับพลอยทั้ง ๓ สี ติดกระจัง ๒ ชั้นที่ตอนบน

องค์พระโกศ สร้างแยกจากกันเป็น ๔ แผ่น ๒ แผ่นแรกมีขนาดเท่ากันแต่ใหญ่กว่าอีก ๒ แผ่นหลังซึ่งใช้เป็นสลักสำหรับสอดยึดระหว่างแผ่นใหญ่เมื่อเวลาประกอบพระโกศ ต่างจากพระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๕ ที่ใช้เพียง ๒ แผ่นประกบกัน ด้านนอกขององค์พระโกศ จำหลักเป็นกลีบบัวประกอบเป็นกาบหุ้มซ้อนทับสลักกันรอบองค์พระโกศทั้งหมดด้วยกัน ๕ แถว แต่ละกาบเผยอแยกออกจากกันดูราวกับจะถอดแยกออกได้เป็นชิ้นต่างหากจากกาบอื่นๆ กาบที่อยู่ด้านล่างจะหุ้มซ้อนทับกาบที่อยู่เหนือขึ้นไปไว้ กาบของแต่ละชั้นยังเรียงตัวซ้อนทับสลักกันอีก ๒ ชั้น ลายในกาบมีลักษณะเหมือนกันหมดแบ่งเป็น ๓ ชั้น ลายชั้นในเป็นก้านต่อดอกประจํายาม ปลายก้านบนสุดเป็นลายใบเทศประดับพลอย ขอบนอกฝั่งกระจกขาวเป็นกรอบคั่นระหว่างลายชั้นกลางซึ่งเป็นลายดอกกลมฝั่งพลอยขนานด้วยลายจุดไข่ปลาเป็นทองคำเม็ดเล็กละเอียด ลายชั้นนอกสุดเป็นลายน่องสิงห์เปลวใบเทศประดับพลอย ย่านกลางของทุกกาบยกเป็นสันทำให้องค์พระโกศแลดูเป็นเหลี่ยม หากปลายกาบทั้ง ๓ ชั้นที่อ่อนช้อยแหลมขึ้นช่วยลดความแข็งกระด้างของเหลี่ยมกาบลงได้ ทรวดทรงของพระโกศจึงแลดูอ่อนหวานมากนุ่มนวลกว่าจะเป็นเหลี่ยมมุมอย่างชัดเจน

ฝาพระโกศ เป็นฝาทรงมณฑกในรูปทรงแปดเหลี่ยม จำหลักไม้หุ้มทองคำประดับพลอยอ่อนและกระจกเช่นเดียวกับฐานและองค์พระโกศ แต่ทองที่หุ้มนั้นมีสีชมพูตัดกับสีเหลืองของทองที่ฐานและองค์พระโกศอย่างชัดเจน และเป็นเช่นนี้ที่ทองของกระจังซึ่งประดับตามส่วนต่างๆ ของพระโกศด้วย สีของทองที่ตัดกันขององค์กับฝาพระโกศถือเป็นจุดเด่นของพระโกศองค์นี้ และเป็นจุดสังเกตที่ช่วยแยกความแตกต่างจากพระโกศทองใหญ่องค์อื่นได้ การย้อมทองให้มีสีชมพูหรือแดงเช่นนี้มักปรากฏในเครื่องราชูปโภคและเครื่องประกอบยศอันเป็นความนิยมของราชสำนัก แต่ยังไม่ทราบเหตุผล

แน่ชัดว่า เหตุใดช่างที่ทำพระโกศองค์นี้จึงเลือกที่จะทำให้ทองที่หุ้มนั้นมีสีที่แตกต่างกัน

สำหรับฝาพระโกศสร้างแยกต่างหากจากองค์พระโกศ โดยนำแบบอย่างมาจากทรวดทรงของมณฑกเกือบจะครบถ้วนทุกองค์ประกอบ (เครื่องศิราภรณ์ ๒๕๔๓, ไม่มีเลขหน้า) ในที่นี้จึงขอพรรณนาโดยเทียบเคียงกับส่วนต่างๆ ของพระมหามงกุฎให้เห็นอย่างชัดเจน กล่าวคือ ขอบล่างของฝาพระโกศเทียบได้กับ “ผ้าจีบ” ของมณฑก จำหลักเป็นลายกระจังบัวคว่ำประดับพลอยทั้ง ๓ สีสลักกัน ถัดขึ้นไปเป็น “เกี้ยวกลาง” หรือ “มาลา” ของมณฑก เป็นบัวลูกแก้วจำหลักลายประจํายามก้ามปูใบเทศสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนประดับสลักกันทั้ง ๓ สีขนานพลอยขาวเรียงเป็นลวดติดกระจังหลังบัว ๒ แถวอย่างเดียวกับที่ฐานพระโกศ ถัดขึ้นไปเป็น “ชั้นเชิงบาตร” ซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น ท้องไม้เชิงบาตรของทุกชั้นเป็นลายบัวเกสรประดับพลอยสลักกระจกขาว โดยท้องไม้เชิงบาตรชั้นสุดท้ายจะสูงกว่าชั้นอื่น บัวเชิงบาตรของทุกชั้นเป็นบัวลูกแก้วคูณลายกลีบบัวหงายเรียงซ้อนสลักกัน ๓ ชั้นประดับพลอย มีกระจัง ๒ แถวติดที่หลังบัวทุกชั้น

เหนือบัวเชิงบาตรชั้นสุดท้ายเป็นท้องไม้ที่ยึดตัวสูงเด่นขึ้นรองรับส่วนยอดของฝาพระโกศจำหลักลายบัวเกสรกลีบซ้อนซึ่งภายในประดับลายก้านต่อดอกใบเทศประดับพลอยทั้ง ๓ สีสลักกระจกขาว ปลายกลีบเป็นเกสรบัวฝั่งพลอยขาว เนื้อท้องไม้เป็น “เกี้ยวตัน” รูปบัวลูกแก้วจำหลักลายประจํายามก้ามปูใบเทศสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนประดับพลอยขนานด้วยพลอยขาวเรียงเป็นลวด ด้านบนติดกระจัง ๒ แถว เกี้ยวตันนี้รองรับ “ชั้นเชิงบาตร” ๓ ชั้น ที่เรียงซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป บัวเชิงบาตรของทุกชั้นจำหลักเป็นกลีบบัวหงายซ้อนสลักกัน ๓ ชั้น ฝั่งพลอยทั้ง ๓ สี ติดกระจัง ๒ แถวตลอดทุกชั้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เนื้อชิ้นไม้จากชั้นนี้ของยอดมณฑกจะต้องมี “เกี้ยวกลาง” อีกชั้น และ “ชั้นเชิงบาตร” อีก ๓ ชั้น เพื่อรองรับ “ปลีตัน” แต่สำหรับยอดฝาพระโกศได้ลดทอนทั้ง ๒ ส่วนนี้ลง คงเพื่อมิให้

ทรวดทรงของส่วนยอดพระโกศแลดูสูงชะลูดจนดูเกินงามนั่นเอง ที่ “ปลีตัน” จำหลักลายกลีบบัวหุ้มปลีตันประดับพลอย ปลายปลีตันรองรับ “เกี้ยวยอด” เป็นบัวลูกแก้วจำหลักลายประจำยามกำมปู ใบเทศสลัปลีเหลี่ยมขนมเปียกปูนประดับพลอย หลังเกี้ยวยอดเป็นกระจังตาอ้อยซ้อนกัน ๒ ชั้น เกี้ยวยอดนี้รองรับบัวกลุ่มเถา ๓ ชั้น ในรูปของบัวแฉกกิ่งหุบกิ่งบานประดับพลอยสลัปลีกัน บัวแต่ละชั้นคั่นด้วยท้องไม้ลายบัวเกสรประดับพลอย บัวกลุ่มนี้รองรับ “ปลียอด” ที่โคนปลีเป็นบัวแฉกประดับพลอย ตัวปลีจำหลักลายกลีบบัวหางายเป็นกาบหุ้มซ้อนทับสลับกันฝังพลอยทุกสี ปลายปลีเป็นยอดแหลม ซึ่งจะสวมดอกไม้เพชร พุ่มข้าวบิณฑ์ประดับ

พระโกศทองใหญ่ยังมีเครื่องประดับพระโกศทำจากเงินจำหลักจุลลายุประดับแก้วเจียรไน ถือเป็นเกียรติยศอย่างหนึ่งสำหรับพระบรมศพหรือพระศพประกอบไปด้วย ดอกไม้เพชรพุ่มข้าวบิณฑ์ ดอกไม้ไหวประดับฝ้าพระโกศ เฟือง พู่ และดอกไม้ไหวประดับเอวพระโกศ สำหรับดอกไม้เพชรพุ่มข้าวบิณฑ์ใช้สวมประดับที่ปลายปลียอดของพระโกศ ส่วนดอกไม้ไหวประดับฝ้าพระโกศเสียนอย่างมากจากการประดับดอกไม้ไหวของพระมหามงกุฎซึ่งประดับเหนือเกี่ยวทุกชั้น โดยปีก้านของดอกไม้ไหวลงในช่องด้านหลังกระจังเหนือเกี่ยวทั้ง ๓ ชั้น มี ๓ ขนาด ขนาดใหญ่ประดับหลังเกี่ยวล่างและเชิงบาตร ๒ ชั้นเหนือเกี่ยวล่างรวมเป็น ๓ ชั้น โดยปักประดับที่มุมและเหลี่ยมทั้งแปดของพระโกศที่ละ ๑ ดอก ยกเว้นเหลี่ยมหลังเกี่ยวล่างประดับเหลี่ยมละ ๒ ดอก ขนาดกลางประดับที่มุมทั้งแปดหลังเกี่ยวต้น และขนาดเล็กประดับที่มุมทั้งแปดหลังเกี้ยวยอด ดังปรากฏหลักฐานในภาพถ่ายเก่าหลายภาพด้วยกัน (สมภพ ๒๕๓๙, ๒๔, ๓๑๔, ๓๑๙, ๓๓๓) พู่ เฟือง ประดับด้วยการเกี่ยวโยงไว้ที่ขอบบนขององค์พระโกศ โดยให้พู่เกี่ยวห้อยถึงตัวลงที่มุมทั้งแปด และโยงเฟืองไว้ระหว่างพู่ตามเหลี่ยมทั้งแปดของพระโกศ และดอกไม้ไหวประดับเอว

◀ พระโกศทองใหญ่ที่สร้างขึ้นในรัชกาลปัจจุบัน ประดิษฐานบนพระแท่นสุวรรณมณเฑียรเกล้าในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พระโกศ หรือที่เรียกว่าดอกไม้เอว (ซึ่งความจริงแล้วก็เป็นดอกไม้ไหวอย่างหนึ่ง) ปักประดับเหนือจกพระโกศด้านหน้ากาบแฉกกลางสุดทุกกาบ

ตำนานพระโกศทองใหญ่

สำหรับการเรียกขานนามพระโกศองค์นี้ว่า “พระโกศทองใหญ่” คงมิได้หมายว่าเป็นพระโกศที่ใช้ทองคำในการสร้างเป็นจำนวนมาก (นันทพรและรัชชัย ๒๕๕๑, ๕๕) เพราะแต่เดิมคงเรียกกันว่าพระโกศทองเท่านั้น (ทิพากรวงศ์ฯ ๒๕๓๙, ๒๐๒) ต่อเมื่อได้สร้างพระโกศทองอีกองค์หนึ่งอันมีศักดิ์รองลงมา คือ พระโกศทองน้อยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๔ (ตำนานพระโกศฯ ๒๕๓๙, ๕) จึงได้เรียกพระโกศทองที่สร้างขึ้นอยู่ก่อนและมีศักดิ์สูงกว่าว่าพระโกศทองใหญ่ เพื่อให้ต่างกัน และใช้เป็นนามเรียกในทางราชการสืบมา (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๕๐๑, ๒๙๙) พระโกศทองใหญ่องค์นี้มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจเพิ่มเติมด้วยอรรถรสยิ่งกว่าพระโกศองค์อื่นๆ เพราะปรากฏเป็นประวัติในพระราชพงศาวดารผสมกับเรื่องเล่าขานเป็นตำนานในพระบรมราชวงศ์ด้วย จึงขอเรียกรวบยอดโดยใช้คำว่า “ตำนาน” เพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของพระโกศองค์นี้

“ตำนาน” พระโกศทองใหญ่เท่าที่พบมีมากกว่า ๑ ลำนวน แต่ละลำนวนมีเนื้อความใกล้เคียงกันค่อนข้างมาก เพราะต่างก็นำมาจากข้อมูลแหล่งเดียวกัน นั่นก็คือ *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับตัวเขียน* (ต่อไปนี้จะเรียกว่า *พระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียน*) ที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) เรียบเรียงขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๒ เพื่อจะทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงชำระใหม่ทั้งฉบับ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๔ เป็น “ฉบับตัวพิมพ์” (ต่อไปนี้จะเรียกว่า *พระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวพิมพ์*) ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เช่นกัน ความในพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียนหลายตอนด้วยกันได้กล่าวถึงพระโกศองค์ต่างๆ ที่สร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อันเกี่ยวเนื่องกับการสร้างพระโกศทองใหญ่ด้วย ดังต่อไปนี้

เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อยในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่ คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี ลิ้นพระชนม์ในเวลาไล่เลี่ยกันเมื่อพุทธศักราช ๒๓๔๒ นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ “ทำพระโกศแปดเหลี่ยมยอดมณฑปด้วยไม้จำหลักลายกุดั่น สองพระโกศเรียกว่า กุดั่นใหญ่พระโกศหนึ่ง กุดั่นน้อยพระโกศหนึ่ง เจ้าพระยาพระคลังทำกุดั่นใหญ่ พระยาราชสงครามทำกุดั่นน้อย หุ้มทองคำจำหลักยอดเป็นทรงมณฑปแล้ว ถวายทรงออกพระเมรุทั้งสองพระศพ” (ทิพาการวงศ์ ๒๕๓๙, ๑๖๗) ต่อมาเมื่อพุทธศักราช ๒๓๔๖ ขณะที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงพระประชวรใกล้จะสวรรคต ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “พระโกศไม้สิบสอง” ไว้เป็นการล่วงหน้า โดยลอกทองคำจากพระโกศกุดั่นใหญ่และพระโกศกุดั่นน้อยมาหุ้มพระโกศไม้สิบสองที่สร้างขึ้นใหม่นี้เมื่อเวลาทรงพระบรมศพ ส่วนพระโกศกุดั่นทั้ง ๒ องค์ที่ลอกทองคำออกแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลังรักปิดทองประดับกระจกไว้สำหรับทรงพระศพเจ้านายสืบมา (ทิพาการวงศ์ ๒๕๓๙, ๑๘๑)

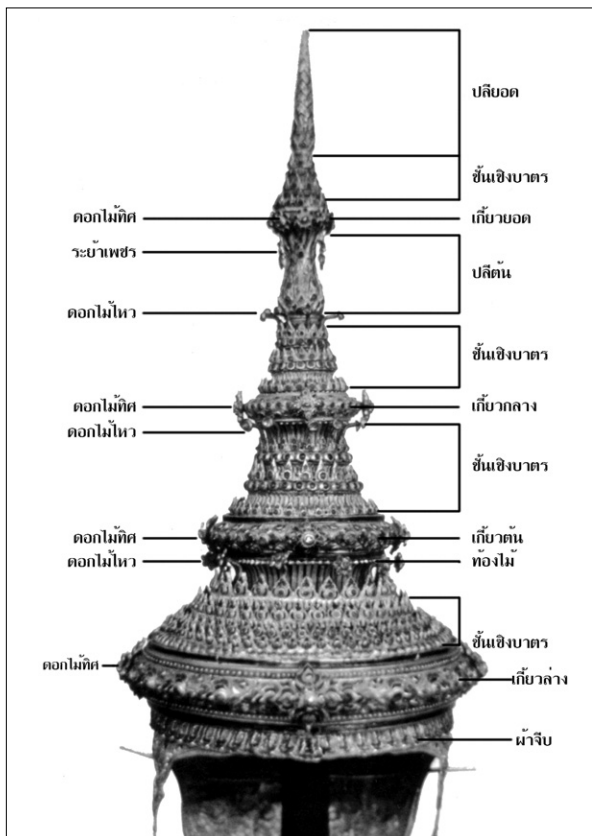
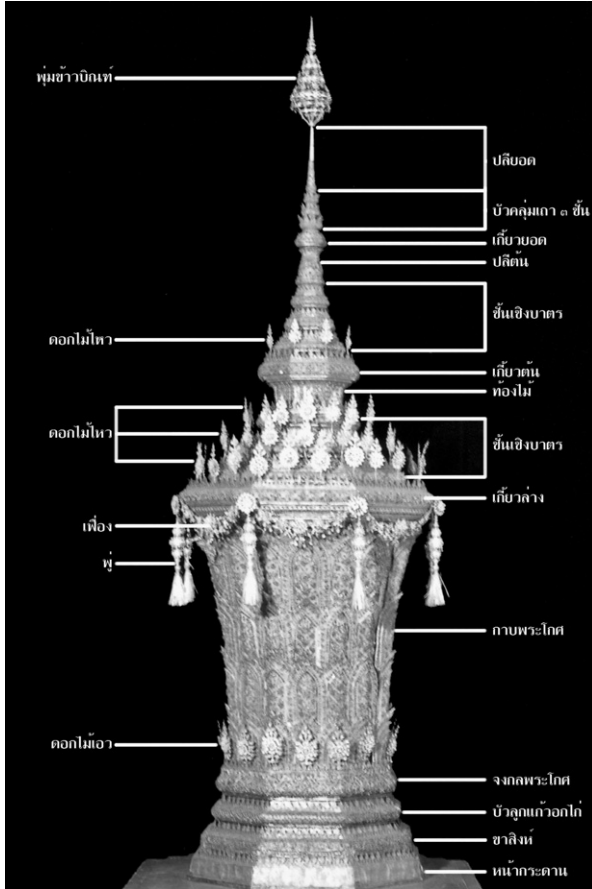
พระโกศไม้สิบสองคงมิได้ลอกทองคำออกจนได้ใช้งานอีกครั้งเมื่อทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพ (พระยศก่อนสิ้นพระชนม์ ต่อมาเป็นกรมหลวง) เมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๑ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียนว่า “ให้เชิญพระศพไว้ในพระโกศที่ทรงพระศพกรมพระราชวังบวรสถานมงคล” (ทิพาการวงศ์ ๒๕๓๙, ๒๐๒) เสร็จการพระศพ

แล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ “ให้หรือเอาทองหุ้มพระโกศนั้น [หมายถึง พระโกศไม้สิบสอง-ผู้เขียน] มาเดิมทองขึ้นอีก ทำเป็นพระโกศทองคำกุดั่น แปดเหลี่ยมยอดทรงมงกุฎขึ้นองค์หนึ่งไว้สำหรับพระองค์ แต่ทองไม้พระโกศเดิมนั้น [หมายถึง พระโกศไม้สิบสอง-ผู้เขียน] โปรดให้เก็บไว้สำหรับขึ้นเกรินลงพระเบญจาฯ” (ทิพาการวงศ์ ๒๕๓๙, ๒๐๒)

ความจากพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียนที่คัดมานี้คงพอสรุปได้ว่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้มีการสร้างพระโกศสำคัญไว้ถึง ๔ องค์ด้วยกัน คือ พระโกศกุดั่นน้อยและพระโกศกุดั่นใหญ่สำหรับทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทั้ง ๒ พระองค์ ต่อมาเมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทสวรรคต จึงลอกทองคำที่หุ้มพระโกศกุดั่นทั้ง ๒ พระโกศนั้นมาหุ้มพระโกศไม้สิบสองที่สร้างขึ้นใหม่สำหรับทรงพระบรมศพ และใช้พระโกศไม้สิบสองนี้ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพอีกครั้งเมื่อสิ้นพระชนม์ เสร็จการพระศพแล้วจึงได้ลอกทองคำที่หุ้มพระโกศไม้สิบสองมารวมกับทองที่เพิ่มขึ้นอีกเพื่อนำไปหุ้มพระโกศทองใหญ่ในท้ายที่สุด

อย่างไรก็ตาม ใ้ว่าจะมีผู้เห็นด้วยกับพระราชพงศาวดารฯ เสมอไป เพราะเรื่องพระโกศทองใหญ่นี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระราชวิจารณ์ผู้แต่งพระราชพงศาวดารฯ ไว้ใน พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี ว่า

“ในพงศาวดาร พยายามที่จะกล่าวถึงเรื่องพระโกศอย่างหลงๆ ว่าให้หรือทองที่หุ้มพระโกศๆ อะไรก็ไม่รู้มาเดิมทองขึ้นอีก ทำเป็นพระโกศทองคำกุดั่นแปดเหลี่ยมยอดทรงมงกุฎขึ้นไว้องค์หนึ่งสำหรับพระองค์ดังนี้ ความที่ถูกต้องนั้นคือรับสั่งให้หรือทองที่หุ้มพระโกศกุดั่น ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางทั้ง ๒ พระองค์นั้น มารวมกันทำพระโกศทองใหญ่ ไม่ใช่มาทำโกศกุดั่น ผู้เขียนพงศาวดารหมายว่ากุดั่น แปลว่าลวดลาย ลวดลายอย่างเช่นพระโกศทองใหญ่นั้น ควรจะเรียกว่า กุดั่น แต่ภาษา

ในราชการ เขาเรียกพระโกศสมเด็จพระเจ้าฟ้างั้นว่า กุดันน้อย กุดันใหญ่ พระโกศแปดเหลี่ยมยอดทรงมงกุฎ เขาเรียกว่าพระโกศทองใหญ่ พระโกศทองใหญ่นี้ทำแล้วเสร็จในปีมะโรงนั้น [พุทธศักราช ๒๓๕๑-ผู้เขียน] ทั้งพระลงเงินด้วย” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๕๐๑, ๒๙๘)

อย่างไรก็ดี ถ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้พระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียน เป็นข้อมูลประกอบพระราชวิจารณ์แล้ว ก็คงจะทรงทราบว่า “พระโกศอะไรก็ไม่รู้” ซึ่งทรงพระราชวิจารณ์ว่า ผู้แต่งพระราชพงศาวดารฯ กล่าวความไว้อย่างหลงๆ นั่นคือพระโกศไม้สิบสอง อันใช้ทรงพระบรมศพสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทมาก่อน และใช้ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพอีกครั้ง ดังที่พระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียนกล่าวว่า “ให้เชิญพระศพไว้ในพระโกศที่ทรงพระศพกรมพระราชวังบวรสถานมงคล” (ทิพากรวงศ์ ๒๕๓๙, ๒๐๒) สันนิษฐานว่า พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ซึ่งทรงใช้ประกอบพระราชวิจารณ์นั้น คงเป็นฉบับตัวพิมพ์ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์อธิบายความใหม่เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๔ เพราะถ้าพิจารณาจากปีที่มีพระราชวิจารณ์แล้วเสร็จในพุทธศักราช ๒๔๕๑ ก็นับว่านานหลายปีจากที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทูลเกล้าฯ ถวายพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวพิมพ์แล้ว จึงน่าจะทรงใช้พระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวพิมพ์นี้ประกอบพระราชวิจารณ์ได้แล้วเช่นกัน แต่เนื่องจากการตรวจชำระในครั้งนั้น “ได้ตัดตอนเพิ่มเติมและแก้ไขบ้างแต่ที่จำเป็น คือ ตัดข้อความอันปราศจากสารประโยชน์ออกเสียบ้าง เพิ่มเติมข้อความที่ยังบกพร่องขาดอยู่ให้บริบูรณ์บ้าง และแก้ไข

▲ องค์ประกอบของพระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ (ปรับปรุงจาก : ดำเนินพระโกศฯ ๒๕๓๙, ๘)
▼ องค์ประกอบของพระมหามงกุฎพระพุทธรูปมหาธรรมิกราช (ปรับปรุงจาก : พระพุทธรูปมหาธรรมิกราช ๒๕๒๕, ๑๗๔)

โวหารและระเบียบที่เรียบเรียงให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้ดีขึ้นกว่าเดิมบ้าง แต่ข้อความที่ข้าพระพุทธเจ้าได้แทรกเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ในพระราชพงศาวดารนี้ ได้เลือกสรรแต่ที่มีหลักฐานควรเชื่อถือได้” (ดำรงราชานุภาพ ๒๕๓๑, ๖) จึงทำให้ข้อความที่กล่าวถึงการเชิญพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ ไว้ในพระโกศไม้สิบสองอันปรากฏในฉบับตัวเขียนนั้นไม่มีอยู่ในฉบับตัวพิมพ์อีกต่อไป (ดำรงราชานุภาพ ๒๕๓๑, ๑๐๔)

สันนิษฐานว่า ข้อความที่ขาดหายไปนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรง “ชำระ” ด้วยการตัดทอนออกเสียแล้ว อาจเพราะทรงเชื่อถือตามตำนานว่า ได้พระราชทานพระโกศทองใหญ่ให้ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ หาใช่พระโกศไม้สิบสองไม่ แต่ด้วยความที่มีได้ทรงแก้ไขข้อความในบรรทัดต่อมาซึ่งกล่าวถึง “พระโกศนั้น” อันถูกละไว้ให้เข้าใจว่าเป็นพระโกศไม้สิบสองด้วย จึงเป็นเหตุที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวิจารณ์ว่า ผู้แต่งพระราชพงศาวดารคือเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ กล่าวความอย่างหลวมๆ โดยไม่รู้ว่าพระโกศอะไร เพราะข้อความที่จะทำให้ทรงทราบว่าเป็น “พระโกศนั้น” คือพระโกศไม้สิบสอง ไม่มีอยู่ในฉบับตัวพิมพ์แล้วนั่นเอง

ต่อมาเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรินทร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงช่วยกันเรียบเรียงหนังสือตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๐ ก็ทรงใช้พระราชวิจารณ์ข้างต้นเป็นข้อมูลเรื่องพระโกศทองใหญ่ด้วย (ตำนานพระโกศฯ ๒๕๓๙, ๒) ด้วยเหตุนี้ ประวัติของพระโกศองค์ต่างๆ ที่สร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รวมทั้งพระโกศทองใหญ่ไม่ว่าจะเป็นฉบับไหนก็ตาม ล้วนแล้วแต่มีพื้นฐานที่มาจากแหล่งเดียวกัน นั่นก็คือพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียน ผสมผสานกับเรื่องเล่าสืบต่อกันมาในพระบรมราชวงศ์นั่นเอง

สายสัมพันธ์ “พี่น้อง” - “พ่อลูก” ผ่านพระโกศทองใหญ่

หากถือตามพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียน ก็ชวนให้คิดอยู่ไม่น้อยว่า ทองที่ใช้หุ้มพระโกศทองใหญ่อันเคยใช้หุ้มพระโกศกุดั่นน้อย พระโกศกุดั่นใหญ่ และพระโกศไม้สิบสอง อันใช้ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอในรัชกาลที่ ๑ ทั้ง ๒ พระองค์ พระบรมศพสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท และพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ ก่อนจะนำมารวมกันที่พระโกศทองใหญ่ ในท้ายที่สุดพระโกศทองใหญ่จึงเปรียบประดุจดั่งศูนย์กลางที่รวมสายสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายชั้นปฐมวงศ์ผ่านทองคำที่เคยใช้หุ้มพระโกศของเจ้านายเหล่านี้ซึ่งทรงเป็น “พี่น้อง” ร่วมพระอุทรเดียวกัน และพระองค์สุดท้ายก็ทรงเป็น “ลูกรัก” ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชด้วย

ยังมีอีกเรื่องหนึ่งของพระโกศทองใหญ่ที่พระราชพงศาวดารฯ ไม่ได้กล่าวไว้ แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความรักและอาลัยที่ผู้เป็นพ่อมีต่อลูกอย่างลึกซึ้ง เรื่องเริ่มต้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพ ทรงพระประชวรหนักก่อนจะสิ้นพระชนม์ในพุทธศักราช ๒๓๕๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช “ทรงพระวิตกมากไม่สบายพระราชหฤทัย รับสั่งปรับทุกข์ใต้ถุนหนทางที่จะรักษาทั่วไป ทั้งข้าราชการและพระสงฆ์ สมเด็จพระวันรัต และพระพุทธโฆษา พระเทพเมหาภิ จึงได้ถวายพระพร ถึงวิธีซึ่งจะบำบัดพระโรค ทรงพระกรุณาโปรดให้ทำตามวิธีซึ่งพระราชอาณัติทั้ง ๓ ถวายพระพรนั้น” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๕๐๑, ๒๙๓) โดยสมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถวายพระพรให้ตั้งมหาสวัสดิ์พิธีจำเริญพระชันษาเวลากลางวัน กลางคืน ๓ วัน พระพุทธโฆษา พระเทพเมหาภิ ถวายพระพรให้ตั้งพระราชพิธีตามพุทธวัจนะ จำเริญพระชันษาเวลากลางวัน กลางคืน ๓ วัน การพระราชพิธีนี้ได้บันทึกไว้ในหมายรับสั่งอย่างละเอียดเป็นการใหญ่โตไม่น้อยเลยทีเดียว (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๕๐๑, ๒๙๓-๓๐๑)

๒๙๖) แต่ก็ทำได้ทำเมื่อจวนสิ้นพระชนม์มากแล้วดังที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราช วิจารณ์ไว้ เพราะทำพิธีเสร็จเมื่อขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ พอ ถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ ก็สิ้นพระชนม์ (จุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ๒๕๐๑, ๒๙๖)

การสิ้นพระชนม์ของพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระโทมนัสมาก จดหมายความทรงจำของกรมหลวง นรินทรเทวี ถึงกับบันทึกไว้ว่า “พระโองการตรัสสั่งกรม หมื่นว่าสิ้นลูกคนนี้แล้ว พระเนตรมีดีสีดำน พระกรรม ดิ่งสีดำน อากรขนอนตลาดเจ้าดูชำระเถิดอย่าทูลเลย” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๕๐๑, ๒๙๙) ส่วนในพระราช พงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียน เพียงแต่กล่าวถึง การพระ ราชทานพระโกศไม้สิบสองทรงพระศพและการที่พระ บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช “ทรงพระ ภูษาลายพื้นขาวทุกวัน ดำรัสว่าลูกคนนี้รักมากต้องนุ่ง ขาวให้ ครั้นเสร็จการพระศพแล้วโปรดเกล้าให้เลื่อนพระ อัฐขึ้นเปนมงคลหลวงศรีสุนทรเทพย” เท่านั้น (ทิพากร วงศ์ฯ ๒๕๓๙, ๒๐๒) อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับ เรื่องนี้ที่ไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียน ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างพระโกศทองใหญ่แล้วเสร็จนั้น

“รับสั่งให้เชิญเข้ามาตั้งถวายทอดพระเนตรใน พระที่นั่งไพศาลทักษิณซึ่งเสด็จประทับอยู่ คุณเสื่อ พระสนมเอกทูลห้ามปรามว่า ทรงอะไรเช่นนั้นน่ากลัว เป็นลาง เห็นพระโกศเข้าก็ร้องไห้ล่วงหน้าเสียก่อน รับสั่งว่ากูไม่ถือ ไม่เอามาตั้งดูทำไมจะให้เห็น ตั้งถวาย ทอดพระเนตรอยู่เป็นหลายวัน ครั้นทูลกระหม่อมใหญ่ สิ้นพระชนม์ลง ทรงพระโทมนัสมาก จึงรับสั่งว่าให้เอา พระโกศทองใหญ่ไปประกอบถวายทอดพระเนตร ยกไว้ เสียแต่พระลงเงิน ด้วยเหตุที่พระราชทานครั้งนั้นเป็น ตัวอย่างต่อมา เจ้านายใหญ่ๆ ที่สำคัญจึงได้พระราชทาน

พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ เมื่อลดเครื่องประดับ (ภาพจาก : ตำนานพระ โกศฯ ๒๕๓๙, ๙)

ตั้งแต่กรมหลวงศรีสุนทรเทพเป็นต้นติดต่อกันมา เรื่องราวที่ถูกต้อนั้นดังนี้” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๕๐๑, ๒๙๙)

เรื่องพระโกศทองใหญ่ในพระราชวิจารณ์ข้างต้นนี้ คงเป็นตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาในพระบรมราชวงศ์จึงมิได้บันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารฯ ด้วยเหตุนี้ หากถือตามท้องเรื่องที่เล่าขานกันสืบมาข้างต้น พระโกศองค์นี้จึงต้องสร้างเสร็จก่อนการเชิญพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพออกพระเมรุอันมีขึ้น ๖ เดือนหลังสิ้นพระชนม์เมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๑ แล้ว แต่หากถือความตามพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียน พระโกศทองใหญ่ก็คงมิได้ใช้ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นี้เป็นคราวแรกอย่างแน่นอน เพราะพระราชพงศาวดารฯ ฉบับตัวเขียนระบุว่า เป็นพระโกศไม้สิบสอง หลังงานพระเมรุแล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้นำทองที่หุ้มพระโกศไม้สิบสองมาหุ้มพระโกศทองใหญ่ที่สร้างขึ้นใหม่เมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๑ สอดคล้องกับพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ ฉบับตัวเขียน ที่กล่าวว่าทรงสร้างพระโกศองค์นี้ก่อนทรงพระประชวรเมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๒ (ทิพากรวงศ์ ๒๕๔๘, ๓-๔) และใช้ทรงพระบรมศพพระองค์เองเป็นปฐมเมื่อสวรรคตในปีนั้น เพียง ๑ ปีหลังการสร้างพระโกศทองใหญ่สำเร็จลง

ด้วยเหตุนี้ ในพุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่ได้เชิญพระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ ออกพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระโกศองค์นี้จึงมีอายุครบ ๒๐๐ ปี

อิสริยยศสำหรับพระโกศทองใหญ่

จากบัญชีการใช้พระโกศทองใหญ่ที่พบในห้องพระอาลักษณ์โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ซึ่งบันทึกไว้จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ทรงบันทึกเพิ่มเติมในรัชกาลต่อมา รวมทั้งมีการบันทึกเพิ่มเติมที่มีมาจนถึงรัชกาล

ปัจจุบันแสดงให้เห็นว่า นอกจากพระมหากษัตริย์แล้วเจ้านายที่ได้รับพระราชทานพระโกศทองใหญ่ทรงพระบรมศพยังได้แก่ สมเด็จพระมหาอุปราชา สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชเทวี สมเด็จพระบรมราชชนนี และเจ้านายที่ทรงสืบตราบลัดเศวตฉัตร หรือเศวตฉัตร ๗ ชั้น และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเป็นกรณีพิเศษแก่ สมเด็จพระอรรคราชเทวี พระอรรคชายา สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์เจ้า ถวายสมเด็จพระมหาสมณเจ้าและสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ซึ่งมักทรงเป็นพระราชอุปัชฌาย์ด้วย (ตำนานพระโกศฯ ๒๕๓๙, ๒-๕) แต่ในบัญชีดังกล่าวรวมทั้งหมายรับสั่งพระราชพิธีจะไม่ระบุเป็นการเจาะจงว่า ได้พระราชทานพระโกศทองใหญ่องค์ไหน เพราะคงถือว่าพระโกศทองใหญ่ทุกองค์มีศักดิ์เสมอกัน ต่อมาเมื่อทางสำนักพระราชวังได้จัดทำหลักเกณฑ์เทียบเกียรติยศพระโกศไว้ก็ได้ระบุให้พระโกศทองใหญ่เป็นพระโกศสำหรับทรงพระบรมศพสมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช และสมเด็จพระบรมราชชนนี (ตำนานพระโกศฯ ๒๕๓๙, ๔๔) ภายหลังจากพุทธศักราช ๒๕๕๕ จึงได้แก้ไขหลักเกณฑ์ดังกล่าวใหม่โดยเปลี่ยนให้ใช้พระโกศทองใหญ่ได้ตั้งแต่ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า (สำนักพระราชวัง ๒๕๕๕, ๑๓๓) จากหลักเกณฑ์เดิมที่ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าจะเป็นพระโกศทองน้อย (ตำนานพระโกศฯ ๒๕๓๙, ๔๔)

การพระราชทานพระโกศทองใหญ่สำหรับเจ้านายที่มีใช้ชั้นพระบรมศพตามแบบแผนนั้นจะลดเครื่องประดับพระโกศที่ประดับครบทุกอย่างสำหรับพระบรมศพ อันประกอบไปด้วย ดอกไม้ไหวประดับฝัพระโกศ ดอกไม้ไหวประดับเอวพระโกศ พู่ เฟือง และดอกไม้เพชรพุ่มข้าวบิณฑ์ ลงตามพระอิสริยยศ กล่าวคือ ชั้นสูงรองจากพระบรมศพลดดอกไม้ไหวประดับฝัพระโกศ ชั้นต้นลดดอกไม้ไหวประดับเอวพระโกศ ประดับเฉพาะดอกไม้เพชรพุ่มข้าวบิณฑ์และพู่ เฟือง เท่านั้น ทั้งนี้ สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ (ตำนานพระโกศฯ ๒๕๓๙, ๓) แต่ก็ปรากฏว่าได้พระราชทานเครื่องประดับ

พระโกศทองใหญ่อย่างเต็มสำหรับเจ้านายชั้นสูงรองจากพระบรมศพมาแล้วเช่นกัน อาทิ พระศพสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (สมภพ ๒๕๒๘, ๓๔๕) และพระศพสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร (จุลจักรพงษ์ ๒๕๕๐, ๕๐) สำหรับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้รับพระราชทานพระเกียรติยศเป็นพิเศษโดยมีเครื่องประดับพระโกศครบทุกอย่างเช่นเดียวกับพระบรมศพ

พระโกศทองใหญ่ในการออกพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ

ในอดีตนั้น นอกจากการพระราชทานพระโกศทองใหญ่ทรงพระบรมศพหรือพระศพตั้งแต่ต้นจนถึงการเชิญพระโกศออกพระเมรุมาศหรือพระเมรุแล้ว เจ้านายชั้นรองจากพระบรมศพซึ่งได้รับพระราชทานพระโกศตามพระอิสริยยศ ยังอาจได้รับพระราชทาน “เลื่อนชั้นพระโกศ” เป็นพระโกศทองใหญ่ในภายหลัง โดยเฉพาะเมื่อเชิญพระโกศออกพระเมรุด้วย อาทิ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ซึ่งได้รับพระราชทานพระโกศทองน้อยตามพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าฟ้า (ในสมัยนั้น) (จุลจักรพงษ์ ๒๕๕๐, ๑๔๖, ๑๔๙) ต่อเมื่อเชิญพระโกศออกพระเมรุ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระโกศทองใหญ่ เป็นต้น ส่วนจะลดหรือเพิ่มเครื่องประดับพระโกศอย่างไรนั้นสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การเชิญพระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ ในการออกพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่ผ่านมาแล้วนั้น ถึงแม้จะเป็นกรณีพิเศษยิ่ง แต่ก็ไม่ใช่เป็นการ “เลื่อนชั้นพระโกศ” แต่ประการใด เพราะถือว่าพระโกศทองใหญ่มีศักดิ์เสมอกันทุกองค์ แต่อาจเรียกได้ว่าเป็น

การ “ผลัดพระโกศ” คือ เปลี่ยนจากพระโกศทองใหญ่ที่สร้างขึ้นในรัชกาลปัจจุบันอันประดิษฐานในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตั้งแต่แรกมาเป็นพระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ เมื่อเชิญออกพระเมรุเท่านั้น ทั้งนี้ คงเพื่อย่นระยะเวลาที่ต้องเปลื้องพระโกศทองใหญ่ที่สร้างขึ้นในรัชกาลปัจจุบันจากพระแท่นสุวรรณเบญจดลภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทลง ดังเห็นได้จากเจ้าพนักงานภูษามาลาซึ่งทำหน้าที่เปลื้องพระโกศเพียงแต่ขึ้นไปถอดยอดพระโกศออกเพื่อเป็นเครื่องหมายว่าได้มีการเปลื้องพระโกศแล้วเท่านั้น โดยได้ตั้งกระบวนเชิญพระลงถวายคลุมตาดประดิษฐานบนพระเสลี่ยงแว่นฟ้ารอที่บริเวณด้านข้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อมสรรพ จากนั้นเมื่อเจ้าพนักงานเชิญพระลงไปประดิษฐานบนเกยเทียบพระยานมาศสามลำคานแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาจึงได้เชิญ “พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑” มาประกอบเข้ากับพระลงพร้อมเครื่องประดับพระโกศเพื่อเชิญขึ้นพระยานมาศสามลำคานกางกั้นด้วยสัปตปฏลเศวตฉัตรต่อไป

พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ คงเชิญออกเป็นหนท้ายๆ เมื่อต้นรัชกาลปัจจุบัน มีการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ในพุทธศักราช ๒๕๙๓ เป็นอาทิ ดังปรากฏในภาพถ่ายเก่า (สมภพ ๒๕๓๙, ๔๓๐) หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏว่าได้ใช้พระโกศองค์นี้อีกเลยเป็นเวลามากกว่าครึ่งศตวรรษ สันนิษฐานว่าคงเกี่ยวกับเรื่องของอายุของพระโกศประกอบกับการเชิญออกใช้งานบ่อยครั้ง อาจทำให้พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ ไม่อยู่ในสภาพที่ปลอดภัยหากเชิญออกใช้งาน การพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๗ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๙ จึงใช้พระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๕ มาโดยตลอด อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเปรียบเทียบกับภาพถ่ายพระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๑ ที่ทางสำนักพระราชวังจัดพิมพ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๙ (ตำนานพระโกศฯ ๒๕๓๙, ๘-๑๕) ก็จะเห็นว่า พระโกศ

